

Megnyitó szavak Kiss István szobrászművész
szegedi kiállításán
1978. április 22

Kiss István elkötelezett művész, robusztus népi hősök meggyőző erejű ábrázolója — ilyenek látja őt a közvélemény, s teljes joggal, mert ilyenek mutatja őt két legismertebb monumentális alkotása, a Dózsa- emlékmű és a Tanácsköztársasági emlékmű. Lélegzetelállítóan nagy feladat volt mindkettő: történelmi adósságát egy ország róttá le Kiss István kezével. Századunk elején írta le Ady Endre: „Magyarország népe, mely a feudalizmus ellen küzd, állítson szobrot Dózsa Györgynek.” Ötven év kellett, hogy álljon a szobor, immár nem a küzdelem, hanem a győzelem szimbólumaként, s az is jelkép, hogy az éppen kivívott győzelem által felszabadított ifjú alkotó állíthatta a helyére. Ugyancsak ötven évbe telt, míg az első magyar proletárdiktatúra méltó emlékművet kapott Budapesten. Az a szobor a művészi egyéniség alázatát példázza a művészi cél előtt: Berény Róbert klasszikus plakátja vált háromdimenziós, lenyűgöző művé Kiss István kezében. Mindezek közismert tények, s vitathatatlaná teszik az első mondatomban foglalt sommás értékelés igazságát.

De ez az igazság — bár tiszta igazság — mégsem a teljes igazság. Arra nyilvánvalóan nem vállalkozhatok, hogy kiteljesítsem. Nem fogok Kiss István elkötelezettségéről beszélni — művei beszélnek róla. Művészetét sem próbálom elemezni — nem is tudnám értő módon, úgy, ahogy ez a művészet megérdemli. Nem ezért tiszteltek meg azzal, hogy most egy pár mondatot mondhatok, hanem egy szerencsés véletlen miatt. Véletlenül és többek között ugyanis olyan szerencsém is volt életpályám alakulásánál, hogy reggelente, amikor munkahelyem bejárati ajtaját kinyitom, jobbról Bolyai János, balról Bolyai Farkas néz el mellettem; mindketten Kiss István kezemunkái. Nem rám néznek, fontosabb dolgokkal vannak elfoglalva: János most fedezi föl a hiperbolikus geometriát, édesapja meg az egyenlő területű síkidomok egymásba való átdarabolhatóságáról szóló nevezetes tételét. Ezt a két szobrot ismerem; hadd beszéljek most úgy Kiss István művészetéről, hogy erről a két szoborról beszéljek.

Látszólag egyszerű, talán túlságosan is egyszerű a mozdulat, amely által a két bronzalak életet kap. Farkas keményen szorítja össze ujjait, jelezve a görcsös, hiábavaló töprengést; János a felfedezés örömeivel tárja szét karjait. Ha ez és csak ez volna a két szoborban, talán igazat lehetne adni Kiss István egy kritikusanak, aki a szimbolika bonyolultságát kéri számon művészetében. Valójában azonban mást, és sokkal többet adnak ezek a szobrok; de ehhez nem elég köztük elsietni: szembe kell állni velük. Álljunk szembe Bolyai János szobrával a szegedi Bolyai Intézet előcsarnokában, olyan messziről, ahogyan a belső tér engedi. Látunk egy fiatal, császári mérnökkari tisztet, aki tisztán és rendkívüli koncentrációval

gondolkodik, karjait a gondolkodás révületében felemelve; már érzi a teret, de még nincs a végleges tudás birtokában. Induljunk meg lassan a szobor felé, s amikor mintegy négy lépésnyire megközelítjük, valami különös történik. Bolyai János szemei, ezek a csupán jelzésszerűen megformált szemek, sugározni kezdenek, s érezzük, hogy ez előtt a fiatalember előtt feltárult a nagy titok, s kezei sem tapsikolásra nyílnak, hanem négy lépés távolságról hajlásuk egyenletessé válik, és a pszeudoszféra két geodétikus vonalává lényegülnek át. A semmiből előállt a másik, új világ. Bonyolult és mély szimbólum ez a szobor, azt mondja el a látvány nyelvén a tudományos felfedezés megszületéséről, amit szavakkal elmondani hiábavaló próbálkozás.

Évekig jártam el Bolyai János szobra mellett, amíg egyszer ezt észrevettem. Tudománnyal foglalkozó ember, ha egy módszert kitalál, megpróbálja másutt is alkalmazni. Szembeálltam Bolyai Farkas szobrával is, megindultam felé — eredmény nélkül. Vártam, hogy a kemény vonások mögül feltűnjön a reménytelenség fájdalma, de a képről is jól ismert arc hidegen nézett el fölöttem. A kezekkel több szerencsém volt; azokra a módszer alkalmazható volt: az ujjak egyenes szakaszokkal határolt idomokat zártak körül, s amit eddig éveken át nem tettek, most egy pillanat alatt felidéztek agyamban a Bolyai—Gerwien-tételt. Azt azonban, hogy az arc miért nem mozdult meg, csak most értettem meg, amikor megálltam Bolyai Farkas szobrának kis méretű eredetije előtt. Ennek a kis szobornak az arca nem az ismerős, fennmaradt Bolyai Farkas-arc, hanem azé az apáé, ki azt mondja fiának: „Az istenért kérlek, hagyj békét a paralelláknak ... megmértem azt a feneketlen éjszakát én is, az életemnek minden világossága kialudt benne.” A nagy szobor, az emlékmű már nem ezt a drámai figurát ábrázolja.

A két Bolyai szobrát mi, szegediek bármikor láthatjuk. Kiss István többi szobrai azonban csak most, és nem sokáig. Néhány mondatban vallottam a Bolyai-szobrok nyújtotta élményemről. A kiállításon pedig hadd valljanak a művek alkotójuk hűségéről népéhez, nemzetéhez, és uralmáról a fémek, a kövek és a valóságos világ térbeli formái felett.